

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	9
----------------------	---

CAPITOLUL I

ANALIZA SISTEMULUI METODELOR DE CERCETARE A FENOMENULUI JURIDIC FOLOSITE ÎN DEMERSUL

INTERPRETATIV	11
1.1. Principii de investigație a sensului autentic al normelor juridice utilizate în metodologia juridică	11
1.2. Examinarea conceptului dreptului prin prisma conceptualismului juridic	13
1.3. Considerații introductive privind interpretarea juridică și principiile ei diriguitoare.....	19
1.4. Asemănări, deosebiri, conexiuni între „principiile interpretării”, „principiile generale ale dreptului”, „principii fundamentale”	21
1.5. Valențele principiilor interpretării juridice pentru ordinea juridică pozitivă	23
1.6. Ipoteze avansate în construcția ontologică a principiilor interpretării	28

CAPITOLUL II

DESCHIDEREA SISTEMULUI DE DREPT LA DINAMICA SOCIALĂ ȘI VALORILE EI

2.1. Reguli de interpretare a dreptului pozitiv	33
2.2. Legitimitatea tehnicilor de interpretare a dreptului pozitiv și de adaptare a sa la realitatea socială	36
2.3. Necesitatea interpretării, argumentarea și eliminarea ambiguității textului normei juridice	41
2.4. Semnificația argumentelor în demersul interpretativ	44
2.5. Ipostazele interpretării, evaluarea și limitele acesteia	47
2.6. Strategii ale demersului interpretativ	51

CAPITOLUL III

SPECIFICITATEA PRINCIPIILOR INTERPRETĂRII.....

3.1. Despre natura principiilor interpretării	61
3.2. Considerații asupra naturii problematice a principiilor interpretării	63
3.3. Articulații juridice între principii, norme și valori	66
3.4. Tehnici de armonizare a principiilor interpretării juridice în ordinea juridică pozitivă	69

CAPITOLUL IV

SEMNIFICAȚII ALE PRINCIPIILOR INTERPRETĂRII

ÎN DEMERSUL JURIDIC.....	73
4.1. Dezbateri interpretative privind problema autonomiei dreptului pozitiv în raport cu dreptul natural și principiile care le guvernează	73
4.2. Diferențe de interpretare a dualității drept pozitiv/drept natural.....	75
4.3. Raportul de interdependență între principiile dreptului natural și principiile interpretării juridice.....	81
4.4. Particularitățile principiilor interpretării juridice în teoria lui Ronald Dworkin	84
4.5. Atitudinea interpretului raportată la principiile interpretării; Dworkin versus Hart.....	86
4.6. Principiile interpretării juridice.....	89
4.6.1. <i>Comentariu privind semnificațiile interpretării noțiunii „litera și spiritul legii”</i>	92
4.6.2. <i>Ontologia spiritului legii</i>	93
4.6.3. <i>Interpretarea juridică prin prisma contradicției textuale în concordanță cu modelul retoric</i>	99
4.6.4. <i>Argumente în favoarea receptării modelului retoric de interpretare</i>	101

CAPITOLUL V

ROLUL REGLATOR AL PRINCIPIILOR INTERPRETĂRII

ÎN APLICAREA DREPTULUI	105
5.1. Doctrina dublului sens	105
5.2. Varietatea și relativitatea pluralismului semnificațiilor justului	108
5.3. Analiza interpretativă a unor sintagme utilizate de doctrina juridică.....	110
5.4. Delimitări interpretative ale fundamentului rațional al idealului de justiție.....	115
5.5. Dificultăți de interpretare în cazuri soluționate de CEDO.....	117
5.6. Dificultăți de interpretare privind termenul „de îndată”	121

CAPITOLUL VI

EVALUAREA PRINCIPIILOR INTERPRETĂRII

ÎN JURISPRUDENȚA INTERNĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ.....	125
6.1. Interpretarea juridică – componentă integratoare a dreptului	125
6.2. Interpretarea cauzei actului juridic	127
6.3. Comentariu privind principiile de interpretare folosite în dispozițiile concurente dintre <i>causa ludendi</i> și <i>causa lucrandi</i> în contractul de joc.....	129
6.4. Criterii de determinare a relevanței juridice a jocului și pariului în raport cu principiul precauției.....	132

6.5. Principiul interpretării conforme	137
6.5.1. <i>Premisele legale ale obligației de interpretare conformă</i>	140
6.5.2. <i>Limitele interpretării conforme</i>	142
6.6. Interpretări ale raportului dintre dreptul național și cel internațional în ordinea juridică pozitivă	143
6.7. Reguli de interpretare a măsurilor naționale de implementare a normelor dreptului internațional	148
6.8. Puterea de interpretare a judecătorului național în dreptului internațional	152
6.8.1. <i>Judecătorul intern – garant al aplicării dreptului internațional</i>	155
6.8.2. <i>Modalități de eficientizare în plan intern a deciziilor emise de jurisdicții internaționale ce reglementează situația persoanelor de drept privat în ordinea juridică națională</i>	157
BIBLIOGRAFIE	171

CAPITOLUL I

ANALIZA SISTEMULUI METODELOR DE CERCETARE A FENOMENULUI JURIDIC FOLOSITE ÎN DEMERSUL INTERPRETATIV

1.1. Principii de investigație a sensului autentic al normelor juridice utilizate în metodologia juridică

Metodologia - lato sensu - este sistemul celor mai generale principii de cercetare, deduse din sistemul celor mai generale legi obiective¹. Metoda privește anumite principii metodologice cât și procedee tehnice. O metodă, în sensul strict al cuvântului, este determinată de însuși obiectul cercetării științifice, să corespundă legilor acestuia.

Între diversele trepte metodologice – generală, particulară, individuală – se stabilesc raporturi complexe, în cadrul cărora se pot distinge aspecte caracteristice legăturii dintre general și particular, dintre parte și întreg, dintre proces și moment etc.

Preocupări de definire a metodologiei juridice și de analiză a metodelor cercetării științifice a dreptului sunt prezente în literatura juridică. Metodologia juridică poate să apară ca o știință despre știința dreptului,² care dezvăluie aspecte din cele mai importante cum ar fi: modul cum lucrează omul de știință, regulile științei dreptului, caracterul său.

În dreptul românesc, unul dintre juriștii români ai secolului al XX-lea, Mircea Manolescu, a definit metodologia juridică drept „*acea disciplină care se preocupă de problemele logice, de problemele aflării adevărului în știința dreptului*”. Tot el arăta că „*este nevoie să facem distincția dintre logica juridică și logica judiciară, fiindcă mai sunt unii care manifestă o nedumerire, pentru terminologia de «juridic» opus cu «judiciar», deși fiecare înțelege că «juridic» este în legătură cu dreptul, iar «judiciar» este în legătură cu litigiul*».³,

¹ N. Popa, *Teoria generală a dreptului*, Editura All Beck, București 2005, p. 21.

² N. Popa, A. Răducanu, *Quelques considerations sur la notion de la méthodologie juridique*, *Analele Universității București*, seria Drept, nr. 2/1983, p. 15.

³ M. Manolescu, *Știința dreptului și artele juridice*, Editura Continent XXI, București, 1993, p. 33.

Pe baza aceleiași distincții, se vorbește de logica juridică și de logica judiciară, metodologia juridică reprezentând un sistem al factorilor de relativă invarianță ce au ca obiect raporturile, legăturile, relațiile ce se stabilesc între diferite metode în procesul cunoașterii fenomenului juridic. Aceștia sunt, în acest caz, principiile, normele sau criteriile metodologice, ele formând conținutul interpretării juridice. Raporturile, legăturile, relațiile ce se stabilesc între diferitele metode, fie înainte, fie în timpul, fie după încheierea actului de cercetare științifică au legătură cu interpretarea juridică. Acest obiect nu-l formează deci metodele în sine, ci raporturile multiple dintre acestea.

Întrucât metodele diferă ca grad de abstractizare, ca arie de aplicare, ca grad al preciziei pe care o pot oferi cercetării științifice, se justifică dezvoltarea unei metodologii juridice, ca un ansamblu de norme de selectare, de cooperare și apreciere a avantajelor și, eventual, a dezavantajului aplicării diverselor metode.⁴ De remarcat este și faptul că analiza sistemului metodelor de cercetare a fenomenului juridic nu se vrea în nici un fel un „*clasament valoric*”, în sensul că nu poate fi absolutizată valoarea uneia în raport cu alta. Totodată, trebuie combătut extremismul metodologic⁵.

Se impune o strânsă colaborare, o combinare a metodelor de cercetare, întrucât fiecare are vocația de a sesiza universalul, astfel încât se cuvine să menționăm aportul epistemologiei ca reflexie asupra științelor, aducând în discuție un discurs normativ asupra sistemelor de enunțuri descriptive. Prin urmare, această metodă degajează criterii de validitate și reperează obstacolele aflate în calea desfășurării adevărului. În literatura de specialitate se apreciază că dreptul sub aspect epistemologic (adică în calitate de explicare a realității dreptului) are *două funcții*:

- a) **funcție lămuritoare**, informațională;
- b) **funcția normativă** – constând în argumentarea unor soluții practice pentru probleme juridice practice și furnizarea directivelor de acțiune.

Normele dreptului sunt un element important al mecanismului acțiunii dreptului în societatea contemporană. Fiind o specie a normelor sociale, normele dreptului sunt în stare să îndeplinească și să înfăptuiască toate funcțiile importante care sunt caracteristice normelor sociale.

⁴ S. Popescu, D. Iliescu, *Problemele actuale ale metodologiei juridice*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 21.

⁵ I. Ceterchi, I. Craiovan, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Editura ALL, București, 1993, p. 75.

Epistemologia are un rol important în verificarea sensului autentic, manifestându-și pe deplin exigența, căutând fundamentul conceptelor supuse procedurii interpretării.

Metodologia realizează exact contrariul, având ca principal obiectiv descrierea enunțurilor normative.⁶

Alți autori, precum Ihering, Stammler, Schwinge ori Sauer susțin că metodologia privește principiile care orientează cunoașterea științifică, operațiile, procedeele, tehnicile acestei cunoașteri. Logica juridică este o parte componentă a metodologiei și interpretării juridice fiind o disciplină precisă, prin obiectul ei de reglementare și utilă prin rezultatele sale. Prin logică juridică înțelegem teoria surselor sau ideea de sursă a dreptului. În cadrul logicii juridice sunt cuprinse: mitologia sau ideile, sociologia juridică sau datele și nomologia sau construcțiile.

Logica judiciară⁷ are în vedere modul de interpretare și de punere în aplicare a normei juridice. Logica judiciară trebuie să existe la orice practician al dreptului, fie că este avocat, procuror sau judecător.

Artele juridice sunt cele care privesc modul de formulare și interpretare a normelor juridice, dar și arta legiferării, a administrării și arta de a judeca. Artele juridice sunt de două feluri:

- a) fundamentale, precum formularea și interpretarea juridică ori crearea normei și
- b) complexe, precum arta legiferării, arta administrării sau arta de a judeca.

Tehnica juridică este o activitate complexă de redactare și formulare a normelor juridice. Tehnica juridică are reguli clare, precise de care trebuie să se țină cont în redactarea normelor.

1.2 Examinarea conceptului dreptului prin prisma conceptualismului juridic

Etimologia cuvântului „drept” sugerează semnificații diferite, ea fiind polisemantică, desemnează ipostaze diverse și implică relații complexe.

⁶ D. Regis, *Curs de mediologie generală*, Institutul European, Colecția Universitaria, București 2007, p. 58.

⁷ P. Dubouchet, *Sémiotique juridique, introduction à une science du droit*, PUF, 1990 – „La logique a jeté les bases d'une lecture systémique du droit. La recherche des dynamiques intrinsèques de la discipline, de sa structure fondamentale, a suscité, sur plus de deux-cents ans, l'émergence d'une logique des normes (A), favorisant notamment l'identification du permis bilatéral dans le droit, auquel peut être associée la permissivité normative (B). Selon Paul Dubouchet, « logique déontique » et « logique des normes » recouvrent le même champ d'investigation, à savoir celui des « propositions normatives » que l'on peut aussi appeler « propositions déontiques »”.

Astfel, termenul „drept” derivă din latinescul *rectum*, *directum* cu sensul de *îndreptare*, *călăuzire*. Tot în acest context trebuiesc menționate raporturile lingvistice diferite, dar cu semnificații mai mult sau mai puțin asemănătoare, sub care este întâlnit termenul „drept” și în alte limbi. În germană, *recht* – drept, ne trimite la *gerecht* – just și la *gerechtigkeit* – justiție. Deci, concludând, dreptul este ceea ce este just. Pentru dreptul subiectiv se folosește termenul *Berechtigung*. În limba engleză, prin *right* este desemnat dreptul subiectiv și prin *law* se face referire la dreptul obiectiv. În franceză, de obicei, dreptul obiectiv este redat notându-se cuvântul cu literă mare – *Droit*, iar dreptul subiectiv cu literă mică – *droit*.

Important este să realizăm și o abordare a imaginii dreptului și a semnificațiilor acesteia, dincolo de clișeele cu care ne-am obișnuit, constatând că, datorită complexității sale, dreptul nu poate fi redus la o singură și unică reprezentare. Acest lucru a fost magistral înțeles de către grecii antici, atunci când, pentru a descrie fenomenul dreptului, au recurs la personificarea acestuia. Astfel, în mitologia greacă, întâlnim, pe de-o parte, *Themis*, care simbolizează legea edictată de o putere și, pe de altă parte, una dintre fiicele sale ca urmare a uniunii cu Zeus, *Dike*, cea care întruchipează dreptul în acțiune, justiția concretă, pusă în aplicare de către oameni. În continuarea acestui demers, pentru o mai bună înțelegere a noțiunii de drept, trebuie făcută o analiză a acelor elemente sau trăsături esențialmente comune ale dreptului și anume constantele dreptului, o importanță deosebită acordându-se esenței, conținutului și formei dreptului.

Dreptul mai este privit ca sistem alături de aplicațiile metodei structuralist – sistematice în cunoașterea regularităților organizării și funcționării dreptului ca sistem de organizare socială. Aici trebuie menționat că elucidarea acestui concept are o importanță deosebită în surprinderea esenței dreptului. Acesta nu poate exista decât ca sistem pentru că normele juridice, ca celule de bază, se constituie în structuri din ce în ce mai complexe menite să dea configurație dreptului, care astfel generează ordine.

Plecând de la simplu la complex s-a observat că normele juridice ca obiect comun de reglementare, se reunesc în ramurile de drept. La rândul lor, ramurile de drept se constituie ca elemente ale sistemului integrativ dreptului, componentă a societății.⁸ Acordând o importanță specială relației dintre drept și valoare, trebuiesc subliniate legăturile bivalente și reciproc determinante ce se stabilesc, în decursul epocilor istorice, între aceste două concepte esențiale care se completează în mod logic cu analiza poziției, rolului și funcțiilor dreptului în finalitatea relațiilor pe care le reglementează, relații care, în mod necesar, cad și sub sfera de reglementare a altor norme sociale (morale, religioase, obișnuințele, etc).

⁸ Gh. C. Mihai, *Fundamentele dreptului I-II*, Editura All Beck, București, 2003, p. 421-425.

Nu trebuie omisă menționarea fenomenul de „criză” a dreptului, un fenomen din ce în ce mai mediatizat în ultima vreme, în contextul crizei altor valori (criza familiei, a culturii, criza politică, criza ideologiilor și a instituțiilor, etc). analizând astfel noua paradigmă a dreptului, remarcată în fiecare epocă istorică, constatându-se că aceasta produce, prin practicile sale sociale, prin limbajul ei, prin experiența pe care o furnizează, o structură imaginară denumită paradigmă de către filosoful și istoricul Thomas Kuhn.⁹ Ceea ce determină schimbarea acestui cadru de referință, mutația lui, este schimbarea viziunii oamenilor ca urmare a acumulării unor trăiri și experiențe noi. În domeniul juridicului, criza este determinată de relativa neconcordanță dintre creșterea aparent ireductibilă a complexității schimbărilor sociale și accelerarea ritmului acesteia, pe de o parte și un sistem juridic rigid și formal, pe de altă parte.

În SUA, practica interpretării juridice se regăsește într-o criză continua de mai mult de-o generație, catalogată fiind ca profundă și persistentă, întâlnită atât în domeniul public cât și privat. Judecătorii Curții Supreme a SUA se confruntă din ce în ce mai des în dezbateri diverse asupra chestiunilor interpretării juridice.¹⁰ Această criză reflectă o lipsă a încrederii în raport cu validitatea criteriilor obiective care impun a atribui semnificații clare și distincte textelor juridice.

Mai mult decât atât, această lacună în materia încrederii se manifestă datorită intensificării conflictelor în sânul comunității americane, a destrămării oricărui consens veritabil asupra valorilor importante, dar și din cauza lipsei determinării aparent inevitabile în materia normelor juridice la care se alătură dorința de a elimina credința conform căreia deciziile referitoare la aspectele de ordin juridice au caracter politic și subiectiv. Rădăcinile acestei crize a interpretării juridice amintesc de critica formalismului juridic.¹¹

O altă tipologie a acestei crize privind interpretarea juridică se înfățișează prin faptul că nu dă un răspuns concret referitor la obiectul interpretării în drept și nici asupra valorilor extra-juridice controversate. Acest aspect pune în evidență procesul interpretării, fapt ce prevalează asupra obiectului interpretării sau asupra valorilor materiale adoptate de

⁹ Paradigma este, deci, o anumită viziune despre lume, care servește drept cadru de referință tuturor celorlalte curențe de gândire, considerate uzuale, ale unei anumite perioade, impunându-se tuturor domeniilor gândirii și tuturor discursurilor epocii, până în zilele noastre.

¹⁰ Spre exemplu: *Garcia vs San Antonio Metro*, (1985), *Webster vs Reproductive Health Services* (1989), *Texas vs Johnson* (1989).

¹¹ M. Rosenfeld, *Deconstruction et interpretation en droit ou comment utiliser derrida pour evaluer la crise americaine de l'interpretation en droit*, en *Les interpretations justes*, Bruylant, LGDJ, Paris, 2000, p. 19 – „Les racines de cette crise de l'interpretation remontent a la critique du formalisme juridique. D'autres tentatives visant a vaincre la crise qui affecte l'interpretation juridique ne resistent pas tellement mieux au defi pose par la deconstruction.”